

LA MEMÒRIA CENSURADA: L'EXPLOSIÓ A L'ESTACIÓ DE FERROCARRIL D'ALMASSORA EN DESEMBRE DE 1941

Juan Luis Porcar

Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló

Com en totes les dictadures, el règim franquista va exercir una fèrria censura en diferents àmbits, i concretament, com és el cas d'aquest succés que pretenem rescatar de l'oblit, en el tractament i ocultació d'informació respecte als successos i accidents esdevinguts en la postguerra. L'explosió ocorreguda en l'estació de ferrocarril d'Almassora el desembre de 1941 que va ocasionar la mort de 12 persones, és un clar exponent d'això.

Espanya en 1941 estava sumida en un duríssima postguerra després de la recent finalització d'una guerra civil de tres anys que va ocasionar importants pèrdues de vides humanes i materials, i una cruenta repressió, context històric al qual també s'uneix la Segona Guerra Mundial que es desenvolupava en aquell moment, dificultant tot això la reconstrucció del país. A causa de l'extrema pobresa d'aquest període, no és d'estranyar que se succeïsquen tot tipus d'accidents a causa de material antiquat, per la falta de compliment de les mínimes condicions de conservació o insuficients mesures de seguretat. Molts d'aquests accidents van provocar enormes pèrdues materials i humanes.

En tots aquests casos la censura franquista va reaccionar de manera contundent, minimitzant en la mesura del possible els accidents, ocultant la informació o insinuant conspiracions de sabotatge per a perjudicar el règim. Una de les consignes era la prohibició d'informar sobre sinistres catastròfics, ja que calia transmetre una sensació de pau i seguretat. Aquesta censura ja s'inicia els primers dies de la guerra civil en el territori ocupat per l'exèrcit revoltat, desenvolupant-se una sèrie de mesures dirigides a limitar la llibertat d'expressió i opinió, i s'emmarca després en el procés de repressió cultural consubstancial al Nou Estat instaurat pels qui van perpetrar el colp d'estat de 1936.¹

La investigació sobre la repressió franquista en la província de Castelló amb l'aparició d'unes informacions incompletes sobre la causa de la mort d'uns suposats represaliats, ens va fer aprofundir en la qüestió i trobar noves dades,² els quals ens van descobrir noves

¹ Grecco, Gabriela de Lima (2019). «Más allá de la pluma censora: las zonas grises en torno a la censura literaria durante el Primer Franquismo». *Estudios Ibero-Americanos*

² Les dades publicades per Vicent Gabarda en *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)* sobre sis persones mortes a Almassora suposadament afusellades i la comprovació de la falta de procediment militar judicial, ens fa arribar a la consulta d'altra documentació, com l'hemerogràfica o la del cementeri on

informacions sobre l'explosió d'uns vagons de tren en l'estació d'Almassora mentre es realitzava un trasllat i manipulació de munició d'un depòsit per al seu enviament a València. Aquest succés i la gravetat del mateix també ens va demostrar com la maquinària dictatorial del règim va tractar d'amagar la catàstrofe, no apareixent notícies del mateix en la premsa provincial i regional, i publicant-se l'única informació que fa referència a l'accident en l'Heraldo de Zamora de manera concisa i censurada.³

En una comunicació enviada per l'alcalde d'Almassora, José Grifo, al governador civil de Castelló, datada el 7 de desembre de 1941, dia de l'accident informa que “serian aproximadamente las 12 y media de la mañana cuando se ha oido una fuerte detonación procedente de la parte Norte de la población”. L'alcalde avisat telefònicament del succés, es trasllada al lloc amb el sergent de la Guàrdia Civil “presenciando un cuadro verdaderamente asolador. Ayes de los heridos, dos vagones completamente destrozados y otro ardiendo seguido de varias explosiones que hacian completamente imposible socorrer a los heridos”. Els ferits no obstant son atesos finalment pel sergent de la Guàrdia Civil i pel xofer municipal del camió de l'ajuntament.

En l'escrit oficial l'alcalde d'Almassora relata com militars del parc d'artilleria núm. 3 de València destacats a Almassora carregaven municions en vagons des d'aquest parc provisional amb un carro que va tenir un fort colp i va provocar l'explosió originària del desastre. Conseqüència de la gran explosió van ser traslladats al cementeri de Castelló sis cadàvers de soldats en aquell moment sense identificar i sis ferits al pavelló militar de l'Hospital Provincial de Castelló, també dos civils més ferits a l'Hospital Provincial, Vicente Claramonte Cifre de 13 anys i Agustin Trilles Tena de 62 anys, de Vilafamés. A les 9 de la nit segons relata l'alcalde després d'informar-se a l'Hospital Provincial de Castelló, ha mort un soldat més i el xiquet Vicente Claramonte. Comentant la visita del governador al civil al lloc li destaca “ha costado la vida a varias personas, entre ellas soldados del Glorioso Ejército Nacional que como siempre estaban cumpliendo sus deberes para con la patria.”

L'Heraldo de Zamora és el 8 de desembre de 1941 l'únic mitjà de comunicació que es fa ressò de l'accident d'una forma molt breu informant d'una explosió en Almassora a les 12 del migdia mentre es carregava un tren de mercaderies a l'estació de ferrocarril, amb el resultat de sis morts entre els quals consta un nen, també afegeix que pot haver-hi cadàvers sense aparèixer i que diversos vagons han estat destrossats. Omet la notícia de premsa que l'explosió ha sigut ocasionada pel trasllat de munició, la qual cosa es pot interpretar com una manera de censurar el caràcter militar de l'accident. L'endemà 9 de desembre el mateix diari amplia substancialment la informació sobre l'explosió i el seu context però continua ometent qualsevol relació amb l'àmbit militar i sobre el trasllat de la munició com la causa de l'explosió. El diari del 9 de desembre informa que quatre han estat els vagons destruïts, de la recollida els primers moments de sis cadàvers, que la detonació es va sentir al poble, en pobles limítrofs i a la capital de la província. També

documentem que aquestes morts i altres més són ocasionades per “efectos de una explosión de municiones en Almazora”.

³ Heraldo de Zamora de 8 i 9 de desembre de 1941.

afegeix que es van destruir tots els vidres de l'edifici de l'estació i la línia telefònica, als pocs moments de l'accident brigades d'obriers van procedir amb urgència a la reparació de la via per la qual cosa no es va interrompre el trànsit, ja que l'express Barcelona-València circulava amb retard.

Sobre els treballs de transport de munició en l'estació d'Almassora i l'evidència de ferits que van morir als pocs dies ens consta el testimoniatge d'Antonio Andrés Badenes, compartit encara en vida en l'àmbit familiar i recollit pel seu net Joan Antoni Andrés, que ara ens el transmet:

Recorde que el meu avi, Antonio Andrés Badenes, nascut en 1906 i que havia participat en la Guerra Civil amb el bàndol republicà, tots els anys quan arribava el 7 de desembre- dia de l'accident e l'estació d'Almassora- comentava que eixe dia havia nascut per segona vegada, ja que treballava com a transportista amb el seu carro i li tocava anar a l'estació d'Almassora per a col·laborar en els treballs de transport de munició. L'avi havia anat altres vegades a fer aquest transport i que des de la seua experiència militar li semblava que la munició no era tractada amb el respecte que calia. Així que li va dir al seu jefe que no aniria i li van buscar un substitut, el qual va eixir greument ferit en l'explosió (l'avi deia que al anar a visitar -lo a l'hospital li va impressionar el seu aspecte) i va morir dies després.

Són vuit les víctimes mortals que es documenten la nit del 7 de desembre en l'escrit signat per l'alcalde d'Almassora, de les quals apareixen entre la documentació de l'Arxiu del Cementeri de Castelló de 1941 les comunicacions del Jutjat Municipal de Castelló del Registre Civil informant que ja han estat inscrites les defuncions en el Registre Civil i "según certificación facultativa presentada, concedo licencia para que se le de sepultura a su cadáver, transcurridas las 24 horas de su fallecimiento." Les víctimes que es relacionen en aquestes comunicacions són els militars Luis González Sánchez (sergent), Angel Vega Heras (caporal) i els soldats Jesús García Gómez, Juan Pedro Domingo, Antonio Marquina Yáñez, José Romero Martín i José Peris Guillamón, i el xiquet Vicente Claramonte Cifre. Les altres dues víctimes mortals de les quals es documenten també comunicacions del Jutjat Municipal de Castelló són el veí de Castelló Salvador Orensa Andreu i el veí de Vilafamés Agustín Trilles Tena.⁴ Aquesta documentació del cementeri incrementa en dos el nombre de víctimes mortals, Salvador Orensa i Agustín Trilles, aquest últim referenciat com a ferit la nit del 7 de desembre en l'escrit de José Grifo.

Finalment consultant el Llibre d'entrada de cadàvers del cementeri de Castelló de 1941, en el qual s'anota la identificació de la persona que és soterrada en una ordenació cronològica i la seua localització al recinte, trobem també informació de l'edat dels morts i del seu lloc de residència. Trobem també dues noves inscripcions de l'11 i del 13 de desembre respectivament, de joves que són soterrats a la parcel·la militar del cementeri, el que ens fa pensar que seran ferits ingressats a l'Hospital Provincial, dos morts més

⁴ Totes les comunicacions estan datades el 7 de desembre excepte la del soldat José Peris Guillamón un dia després i les dels dos civils Salvador Orensa i Agustín Trilles datades el 10 de desembre. *Arxiu del Cementeri Municipal de Castelló*.

causades per l'explosió dies després.⁵ Aleshores serien 12 les víctimes mortals conseqüència de l'explosió de munició a l'estació d'Almassora.

Totes les víctimes tenien poc més de vint anys (edat militar) excepte en el cas dels 3 civils on trobem un xiquet de 13 anys i dos homes de 32 i 62 anys. Respecte al municipi de residència trobem a sis dels militars de diferents ciutats de l'Estat, mentre que tres soldats i els tres civils eren de municipis de la província de Castelló (quatre de la mateixa ciutat, un d'Almassora i un de Vilafamés), malgrat que està informació a vegades en aquest tipus de documentació no és de fiabilitat contrastada.

RELACIÓ DE VÍCTIMES DE L'EXPLOSIÓ DE MUNICIÓ A L'ESTACIÓ D'ALMASSORA EL 7 DE DESEMBRE DE 1941

Nom	Edat	Localitat	E.C.	Data mort
Angel Vega Heras	21 anys	Valladolid	casat	7/12/1941
Luis González Sánchez	21 anys	Salamanca	casat	7/12/1941
Jesús Garcia Gómez	21 anys	Bilbao	solter	7/12/1941
Juan Pedro Domingo	21 anys	Tarragona	solter	7/12/1941
Antonio Marquina Yáñez	21 anys	Ciudad Real	casat	7/12/1941
Jose Romero Martin	25 anys	Albacete	solter	7/12/1941
Vicente Claramonte Cifre	13 anys	Almassora	solter	7/12/1941
José Peris Guillamón	26 anys	Castelló		8/12/1941
Salvador Orenga Andreu	32 anys	Castelló	casat	10/12/1941
Agustin Trilles Tena	62 anys	Vilafamés	casat	10/12/1941
Valentin Fernández Berna	25 anys	Castelló		11/12/1941
Juan José Martín		Castelló		13/12/1941

Potser podria haver alguna víctima més resultat d'aquest accident, però la falta de més fonts documentals i la poca informació que ens ofereix la documentació del cementiri ens limita la investigació a documentar amb seguretat aquestes 12 víctimes mortals. Tots els militars, nou en total, van ser soterrats a la parcel·la militar de la qual disposa l'Exèrcit

⁵ Valentín Fernández Berna de 25 anys i Juan José Martín, soterrats l'11 i el 13 de desembre respectivament. *Arxiu del Cementeri Municipal de Castelló. "Libro de registro de entrada de cadáveres 1941"*

des de principis del segle XX al cementeri de Castelló, i els tres civils van ser soterrats en sepultures de terra del recinte antic.⁶

Una de les intencions d'aquesta modesta investigació sobre aquest succés és a part de l'interés per estudiar i donar a conèixer els fets històrics ací narrats, la de recuperar la memòria d'unes víctimes d'un succés oblidat i ocultat pel context d'aquell moment històric en el qual va tindre lloc.

⁶ Als cap de pocs anys els tres civils van ser exhumats i les seues restes dipositades a l'ossari, mentre que es va fer igualment amb els militars traslladant les seues restes a l'ossari de la parcel·la militar el 16 de maig de 1984 “segun autorización de la delegación de Castelló de la Consejería de Sanidad y Seguridad Social previa petición y documentación presentada por el gobernador militar de Castelló”, excepte en el cas del soldat Juan Pedro Domingo, les restes del qual van ser traslladades el 12 de desembre de 1943 al “ensanche sepultura 8 tramo 4”. *Arxiu del Cementeri Municipal de Castelló. “Libro de registro de entrada de cadáveres 1941”*